

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ТА ПРАВА ЖІНОК У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

GENDER EQUALITY AND WOMEN'S RIGHTS IN INTERNATIONAL LAW

Бабяк М.Б., студентка II курсу

*Навчально-науковий інститут менеджменту і маркетингу
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця*

Лисяк О.І., к.ю.н.,

доцент кафедри правового регулювання економіки

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Стаття присвячена висвітленню одного з найактуальніших питань сьогодення – проблемі гендерної рівності та прав жінок у міжнародному праві. Гендерне насильство, обмеженість у здобутті освіти й побудові кар'єри, менша оплата праці, недостатнє представництво у політиці й менша залученість при прийнятті суспільно значущих рішень – це тільки частка проблем, з якими стикалися раніше й стикаються зараз жінки з різних куточків світу, живучи у патріархальному суспільстві.

Гендерна рівність є фундаментальним принципом міжнародного права та одним із ключових аспектів сталого розвитку, закріпленим у міжнародно-правових актах, зокрема у Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) та Цілях сталого розвитку ООН. Незважаючи на значний прогрес у сфері прав жінок, проблеми гендерної дискримінації, нерівного доступу до економічних ресурсів, освіти, політичної участі та правової захищеності залишаються актуальними в багатьох країнах світу.

Особливої ваги ця тема набуває в контексті міжнародних конфліктів, гуманітарних криз та зростаючої уваги до механізмів захисту жінок від насильства, зокрема в межах резолюцій Ради Безпеки ООН щодо жінок, миру та безпеки. Окрім цього, аналіз сучасних викликів та міжнародно-правових механізмів їх подолання є важливим для вдосконалення національного законодавства та політики у сфері гендерної рівності.

Для врегулювання існуючих проявів нерівності та для запобігання створенню нових були прийняті відповідні декларації та міжнародні угоди. Саме на їх аналізі й побудована стаття – в хронологічному порядку в ній розглянуті документи починаючи від загальної декларації прав людини від 1948 року, завершуючи новітніми документами в міжнародному праві, в яких висвітлені його актуальні проблеми у сфері гендерної рівності. Розглянуті й новітні тенденції та виклики, які з'являються в розвитку міжнародного права у сфері гендерної рівності – особливо це стосується питань сексуальних і репродуктивних прав, а також гарантування захисту жінок у контексті збройних конфліктів і міграційних процесів.

Основний акцент зроблено на аналізі ключових міжнародних документів, зокрема Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), яка є одним із найважливіших інструментів у цій сфері. Важливість забезпечення рівності між жінками та чоловіками підкреслюється також Пекінською декларацією та Платформою дій, які закликали до активних кроків у напрямку досягнення повної реалізації прав жінок. Стаття висвітлює й ініціативи, проекти та нормативно-правові документи, що були розроблені ООН для боротьби з дискримінацією – тим самим розкриває роль Організації Об'єднаних Націй (ООН) у просуванні гендерної рівності.

Ключові слова: гендерна рівність, права жінок, міжнародне право, дискримінація за ознакою статі, конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), Пекінська декларація та Платформа дій, Організація Об'єднаних Націй (ООН), гендерне насильство, рівність можливостей.

The article is devoted to highlighting one of the most pressing issues of today – the problem of gender equality and women's rights in international law. Gender-based violence, limited access to education and career development, lower wages, insufficient representation in politics and less involvement in making socially significant decisions – these are just a few of the problems that women from different parts of the world have faced and are facing now, living in a patriarchal society.

Gender equality is a fundamental principle of international law and one of the key aspects of sustainable development, enshrined in international legal instruments, in particular in the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) and the UN Sustainable Development Goals. Despite significant progress in the field of women's rights, the problems of gender discrimination, unequal access to economic resources, education, political participation and legal protection remain relevant in many countries of the world.

This topic is of particular importance in the context of international conflicts, humanitarian crises and growing attention to mechanisms for protecting women from violence, in particular within the framework of UN Security Council resolutions on women, peace and security. In addition, the analysis of modern challenges and international legal mechanisms for overcoming them is important for improving national legislation and policy in the field of gender equality.

To regulate existing manifestations of inequality and to prevent the creation of new ones, relevant declarations and international agreements were adopted. It is on their analysis that the article is built – in chronological order, it considers documents starting from the Universal Declaration of Human Rights of 1948, ending with the latest documents in international law, which highlight its current problems in the field of gender equality. The latest trends and challenges that appear in the development of international law in the field of gender equality are also considered – this especially concerns issues of sexual and reproductive rights, as well as ensuring the protection of women in the context of armed conflicts and migration processes.

The main emphasis is placed on the analysis of key international documents, in particular the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), which is one of the most important instruments in this area. The importance of ensuring equality between women and men is also emphasized by the Beijing Declaration and Platform for Action, which called for active steps towards achieving the full realization of women's rights. The article also highlights the initiatives, projects and legal documents that have been developed by the UN to combat discrimination – thereby revealing the role of the United Nations (UN) in promoting gender equality.

Key words: gender equality, women's rights, international law, gender-based discrimination, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW), Beijing Declaration and Platform for Action, United Nations (UN), gender-based violence, equality of opportunities.

Гендерна рівність та права жінок є одними з найбільш обговорюваних та значущих тем у сучасному світі. Протягом останніх десятиліть міжнародна спільнота активно працювала над тим, щоб забезпечити рівні права та можливості для жінок у всіх сферах життя. У сучасній правовій науці, а саме у міжнародному праві цьому питанню приділено достатньо уваги.

Історичний розвиток та міжнародні документи.

Першим документом, який засвідчив загальні права людини, стала Загальна декларація прав людини, прийнята у 1948 році, її визнали всі держави-члени ООН.

Стаття 1 Декларації наголошує, що усі люди мають рівні права від народження: «Всі люди народжуються вільними

і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства» [1, с. 1], у Статті 2 вказано «Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища» [1, с. 1]. Таким чином, цей документ став значним кроком на шляху до забезпечення гендерної рівності, бо затвердив рівність усіх людей між собою.

У 1979 році була прийнята Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). Станом на 2016 рік Конвенцію визнали 189 країн. CEDAW часто описують як міжнародний біблія про права жінок. Цей документ став одним із найважливіших інструментів у боротьбі за права жінок. Він зобов'язав держави-учасниці вжити всіх необхідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у всіх сферах життя, включаючи політичну, економічну, соціальну та культурну. Відповідно до Конвенції, усі жінки повинні бути захищені від дискримінації: немає розходження між індивідуумом або групою осіб. Також жінки не можуть бути дискриміновані за іншими ознаками (наприклад, сімейний стан, раса, каста, вік, релігія, національність, стан здоров'я, економічний статус) – це закріплено у Статті 1.1. Дослівно на мові оригіналу це звучить так «For the purposes of the present Convention, the term "discrimination against women" shall mean any distinction, exclusion or restriction made on the basis of sex which has the effect or purpose of impairing or nullifying the recognition, enjoyment or exercise by women, irrespective of their marital status, on a basis of equality of men and women, of human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural, civil or any other field» [2, с. 2]. Також у цьому документі закріплені такі аспекти рівності чоловіків і жінок: рівність у отриманні освіти (забезпечується в дошкільній, загальній, спеціальній і вищій технічній освіті, а також в усіх видах професійної підготовки) – Стаття 3.10, у Статті 3.11 ж йдеться про право на однакові можливості при найманні на роботу, в тому числі застосування однакових критеріїв вибору при найманні та про рівність у виборі сфери діяльності [2, с. 4].

У вересні 1995 р. в Пекіні відбулася Четверта Всесвітня конференція, у ході якої було прийнято Пекінську декларацію і Платформу дій, які представляли комплекс заходів і рекомендацій із розширення прав і можливостей жінок на шляху до нового сторіччя. Ці документи закликали до активних кроків у напрямку досягнення повної реалізації прав жінок, включаючи забезпечення рівного доступу до освіти, охорони здоров'я та економічних можливостей. Також у 13 пункті Пекінської декларації підкреслюється те, що жінки мають право на рівність у всіх сферах суспільного життя, включаючи доступ до влади й процесу прийняття рішень – «Women's empowerment and their full participation on the basis of equality in all spheres of society, including participation in the decision-making process and access to power, are fundamental for the achievement of equality, development and peace» [3, с. 2]. У 14 пункті висловлюється проста, але не менш значуща й точна істина – «права жінки – це права людини» («Women's rights are human rights»).

Сучасні виклики та тенденції. Новітні тенденції та виклики у сфері гендерної рівності включають питання сексуальних і репродуктивних прав, а також гарантування захисту жінок у контексті збройних конфліктів і міграційних процесів.

Репродуктивні права почали розвиватися як підгрупа прав людини на Міжнародній конференції ООН з прав людини 1968 року. Вони ґрунтуються на визнанні фундаментальних прав індивідів і пар, які самостійно вирішують кількість, часові інтервали та можливі шляхи народження дітей. Згідно з європейською судовою практикою, репродуктивні права включають: для осіб жіночої та чоловічої статі – право мати генетично рідну дитину; для осіб

жіночої статі – право самостійно виносити дитину (право завагітніти і бути вагітною) та право на природні пологи. [4, с. 84]. Але на науковому рівні немає єдиної думки щодо формулювання й змісту вказаного терміна. Під репродуктивними правами дослідники А. О. Дутко, Р. М. Заболотна пропонують розуміти гарантовані, заохочувані державою можливості осіб щодо охорони їхнього репродуктивного здоров'я, вільного прийняття і реалізації фізичними особами рішення про зачаття дитини, про народження або відмову від народження дітей у шлюбі або поза ним, методів зачаття і народження дітей, в тому числі й за допомогою допоміжних репродуктивних технологій, кількості дітей, часу і місця народження, інтервалів між їх народженнями, необхідних для збереження здоров'я матері і дитини, а також щодо медико-соціальної, інформаційної та консультативної допомоги в цій сфері [4, с. 86].

У Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 (2000 рік) визнається, що війна по-іншому впливає на жінок, а також підтверджується необхідність збільшення ролі жінок на всіх рівнях й у всіх інституціях у процесах прийняття рішень стосовно попередження та вирішення конфліктів – «Urges Member States to ensure increased representation of women at all decision-making levels in national, regional and international institutions and mechanisms for the prevention, management, and resolution of conflict» [5, с. 2]. Зараз ж особливої гостроти й болючості по всьому світу набувають питання безпеки та гарантії прав жінок в умовах конфліктів. Зокрема, починаючи з 2009 року, резолюції щодо ситуації в Ірані включають гендерні аспекти, багато з яких зосереджують увагу на необхідності захисту жінок і дітей від сексуального насильства. Доповідь Генерального секретаря Ради безпеки ООН щодо жінок, миру та безпеки від 16 жовтня 2017 року передбачає посилення потенціалу національних медичних установ для надання допомоги жінкам і дівчатам, які постраждали від збройних конфліктів та постконфліктних ситуацій [6, с. 3].

Все більшої актуальності через безпекову й економічну ситуацію у світі набувають й питання гендера під час міграційних процесів. Гендерна нерівність може посилюватися під час міграції – жінки-мігрантки часто стикаються з подвійною дискримінацією (як жінки та як мігрантки). Через культурні та соціальні стереотипи вони можуть бути обмежені у своїх правах, а також можуть стикнутися з правовими бар'єрами, які обмежують їх доступ до роботи, освіти та медичних послуг. Одним з міжнародних правових механізмів захисту прав жінок-мігранток є Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей. Стаття 7 закріплює за трудящими-мігрантками та членами їх сімей наступні права: право на життя, свободу та особисту недоторканність, право на укладення шлюбу, рівність перед законом і судом з громадянами приймаючої Сторони, захист від незаконного втручання в особисте або сімейне життя. Затверджуються гарантії таких прав і свобод: право на свободу слова, віросповідання, висловлення власної думки, право на створення асоціацій, громадських організацій та вступ до професійних спілок. Кожний трудящий-мігрант та член його сім'ї мають право на визнання правосуб'єктності на території будь-якої зі Сторін відповідно до законодавства та міжнародних договорів [7].

Висновки. Тема гендерної рівності та прав жінок все більше стає актуальною й стрімко розвивається через загальну тенденцію демократизації суспільства. Міжнародні договори стають «зброєю» для жінок під час боротьби за свої права. Глобальні організації, такі як ООН, визнають значущість цього питання й прикладають багато зусиль для усунення прогалин у ньому. Незважаючи на стрімкий розвиток цього питання, ще багато його аспектів є невизначеними до кінця та потребують подальшого розгляду з боку міжнародної спільноти. Перспективи подальшого розвитку включають вдосконалення міжнародної правової бази, посилення моніторингу виконання міжнародних зобов'язань та підтримку активної участі жінок у прийнятті рішень на всіх рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Генеральна Асамблея ООН, Загальна декларація прав людини, 1948 С. 1 URL <https://lawyersunion.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Deklaratsiya-prav-lyudyu.pdf> (дата звернення: 04.03.2024 року).
2. United Nations, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women New York, 18 December 1979 С. 2-4 URL <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women> (дата звернення: 04.03.2024 року).
3. United Nations, Fourth World Conference on Women Beijing Declaration С.4 URL <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf> (дата звернення: 04.03.2024 року).
4. Дутко А.О. Репродуктивні права фізичної особи: сутність, поняття та класифікація. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. 2016. Вип. 3. С. 82-86 URL <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1753/1/%d0%94%d1%83%d1%82%d0%ba%d0%be.pdf> (дата звернення: 04.03.2024 року).
5. United Nations, Resolution 1325 (2000) С. 2 URL [https://docs.un.org/en/S/RES/1325\(2000\)](https://docs.un.org/en/S/RES/1325(2000)) (дата звернення: 04.03.2024 року).
6. Ю. Стребкова ГАРАНТУВАННЯ БЕЗПЕКИ ЖІНОК ТА ДІВЧАТ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ, *Українознавчий альманах*. Випуск 25. К.: «Міленіум», 2019. С. 3 URL <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/cad9fa07-3945-4b07-9122-183999cabf73/content> (дата звернення: 04.03.2024 року).
7. Конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав Офіційний веб-портал Верховної Ради України URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_ж2#Text (дата звернення: 04.03.2024 року).